SON KAZAK

Onlar Rüzgârın Oğulları...

SALİM NİZAM

ÖTÜKEN

ÖTÜKEN

/ otukennesriyat

YAYIN NU: 1987
EDEBÎ ESERLER: 1023

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NU: 49269

ISBN: 978-625-408-540-6

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

1. Basım: Fenomen Yayınları, 2017
Ötüken Neşriyat'ta **1. BASIM**: 2023

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50

Genel Müdür: Ertuğrul Alpay

Genel Yayın Yönetmeni: Göktürk Ömer Çakır

Editör: Oğuzhan Murat Öztürk

Son Okuma: Taner Ay

Kapak Görseli: İsmail Antalyalı

Kapak Tasarımı: Damla Acar

Dizgi-Tertip: Damla Acar

Kapak Baskısı: Pelikan Basım

Baskı: Çınar Matbaacılık ve Yayın Sanayii Ticaret Ltd Şti
Yüzyıl Mah. Matbaacılar Cad. Ata Han Nu: 34 K: 5
Bağcılar-İstanbul
Tel: (0212) 628 96 00
Sertifika Nu: 45103

İstanbul- 2023

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Salim Nizam: 1970 yılında Gönen'de doğdu. İlk ve orta öğrenimimi Gönen'de tamamladı. Gönen Ömer Seyfettin Lisesini bitirdi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Buca Eğitim Fakültesi, Türkçe Öğretmenliği ve Anadolu Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerinden mezun oldu. Askerlik hizmetini Kıbrıs Güzelyurt'ta yedek subay olarak tamamladı. Ardahan, Bartın ve Balıkesir illerinde öğretmenlik yaptı. Halen Balıkesir Gönen'de Türk dili ve edebiyatı öğretmenliği yapmaktadır.

Edebiyatla yakından ilgilidir. Şiir, hikâye ve roman yazmaktadır. Hikâyeleri: *Türk Edebiyatı*, *Türk Dili*, *Hece Öykü*, *Berceste*, *Edebice* ve *Ayarsız* dergilerinde yayınlandı. Ülke çapında hikâye dalında birçok ödülün sahibidir: *Köy Saatçisi*, 2006 Ömer Seyfettin Hikâye Yarışması (Birincilik); *Leylekli Konak*, Çorum Mahmut Tunaboylu Hikâye Yarışması (Birincilik); *Minyatür İstanbul*, 2010 Avrupa Kültür Başkenti İstanbul Hikâye Yarışması (Birincilik); *Apolyont Gördü Göl Yazdı*, 2013 Ölüdeniz Öykü Yarışması (İkincilik); *Tırtıl*, 2013 Kırkseder Öykü Yarışması (İkincilik); *Elma Kuşları*, 2014 Yazarlık Akademisi Dermeği Öykü Yarışması (Üçüncülük) ödüllerini aldı. Basılmış eserleri arasında: *Sisli Göl*, *Ömrüm Uzaklarda Azalmasın*, *Senin İçin Enginar Sakladım*, *Kırmızı Minibüs* ve *Ben Gönen'de Doğdum*, romanları bulunmaktadır.

Ömer Seyfettin'in hayatını anlattığı *Ben Gönen'de Doğdum / Kısa Bir Ömrün Uzun Hikâyesi* biyografik romanı 2022 ESKADER Kültür ve Sanat Ödülleri "Yılın En İyi Romanı" ödülüne layık görüldü.

Yazar, evli ve iki çocuk babasıdır.

TAKDİM

Çocukluğum; Gönen, Bandırma, Manyas ve Erdek civarında geçti. Babamın kırmızı bir minibüsü vardı; her gün Bandırma'ya ve haftada bir gün Gönen'deki Salı Pazarı'na yolcu taşırdı. Atalarım, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra Bulgaristan'dan göç ederek şu anda yaşadığım bu bölgeye gelmiş, eskiden birkaç Rum ailesinin de yaşadığı eski adı *"Kırıklar"* olan ve Osmanlı kayıtlarında *"Çiftlikler Diyarı"* olarak geçen Paşaçiftlik'e yerleşmişlerdi. Atalarım Silistre göçmeniydi, -Silistre'de bize Nizamoğulları derlermiş- işte bu yüzden Namık Kemal'in *Vatan yahut Silistre* adlı tiyatro eserini okudukça ata topraklarıma karşı içimde hep bir özlem ve hüzün duydum. Bir Osmanlı paşası tarafından Bulgaristan göçmenlerine yerleşmeleri için verildiği söylenen Paşaçiftlik'te doğdum.Denize yakın ve rüzgârı hiç eksilmeyen bu köyde -baba ocağı Sarı Ev'de- yıllarca huzur içinde yaşadım. Nizamoğulları'nın-Rafioğulları- köyde yeldeğirmenleri vardı ve bu yüzden yel değirmenlerine karşı ömrüm boyunca hep ilgi duydum. Bedri Rahmi EYÜPOĞLU, "Gönen Yollarında" adlı şiirinde, işte bugün bile hâlâ köyde kalıntıları bulunan Paşaçiftlik'teki yedi yel değirmenini anlatmıştır. Doğduğum köy, Marmara Denizi'ne çok yakındı ve Manyas Gölü'ne de… Tarihi İpek Yolu, Kyzikos Hadrian Tapınağı yolu ve göçmen kuşların göç yolları üzerindeydi; işte bu yüzden kuşların göçü kadar insanların göç hikâyeleri de daima hüzünlendirdi beni. Nedendir bilmem, su kuşları gibi gölü hep sevdim ve ondan uzak kalamadım.

Peki, Kazaklara olan ilginiz nereden geliyor, diyeceksiniz. Açıklayayım: İlk defa annemden duymuştum isimlerini; çalışkan bir halk olduklarını, gün doğmadan uyandıklarını, her pazar günü, işi gücü bırakıp kiliseye gittiklerini, yalın ayak gezdiklerini, çok renkli giysileriyle Gönen Panayırı'na geldiklerini ve çekirdek çitlemeyi çok sevdiklerini… Romanıma konu olacak ilk kurguyu da annemden duymuştum aslında. Annem yürüyerek Paşaçiftlik'ten kalkıp Sa-

lur'daki akrabalarımıza gider gelirmiş. Her gidiş gelişinde halk arasında Kazaklar köyü olarak bilinen bu köyden geçermiş. Su içmek için Kazakların saz evlerine de uğradığını söylerdi annem. Annemin çocukluğumda anlattığı bu hikâyeyse romanımın alt yapısını oluşturdu. Annem şöyle derdi: *"Gölün tam ortalarında sadece minaresinin ucu görünen bir yer vardı. Salur'a her gidişimizde ona bakardık."* Annemin anlattığı 6 Ekim 1964 Manyas depremi sonrasıydı aslında. Kazakların gidişinden (25 Eylül 1962) tam iki yıl sonra.

Çocukluğumda babam kırmızı minibüsüyle bizi Salur kasabasındaki akrabalarımıza götürürdü. Salur'a giderken mutlaka bu köyden geçerdik. Çocukluğumda, Kazakların gidişinden çok sonra bile babamdan dinlediğim birçok hikâye vardı. Babam, Son Kazak Valedo'dan (Ruslan) bahsederdi, onun değirmeninin yanından geçerken. Kocagöl'den göç etmeyen tek aile olduğunu ve Anna'yla (Katya) gölün kıyısındaki evde yaşadığını… Kırmızı minibüsle Valedo'nun göl manzaralı değirmeninin önünden her geçişimde, onun evinin duvarında asılı olduğu söylenen Hz. İsa'nın çarmığa gerildiği anı anlatan ikonayı görmeye çalışırdım. Babam bir camiyi işaret ederdi: Bu cami kiliseydi eskiden, derdi. Bir de eski bir okulu işaret ederek; burasının da kiliseden çevrildiğini anlatırdı. Kazaklardan hatıra kalan ve bahçelerinde mor salkım çiçekleri açan iki kilise ömrüm boyunca hep ilgi odağım oldu. Kırmızı minibüsümüz Kocagöl'den ayrılırken babam kızıllaşmış göle bakardı ve hüzünlenirdi. Şair yanı vardı babamın, hemen bir şiir yazar: *"Gün battı / Kazak yattı / Nedendir bilinmez / Kazaklar gitti,"* derdi.

Rahmetli Atıf amcam, çocukluğumda Kocagöl'e, Valedo'nun değirmenine götürürdü bizi. İlk gidişimde değirmende onu görebilmeyi ne çok arzu etmiştim. Valedo, "Hristiyan" derdi amcam. O zamanlar, bu kelimenin anlamını tam olarak bilmiyor olmalıydım. Bu yüzden değirmenin kapısından girdiğimde şaşkınlığımı gizleyemedim. Un çuvallarının arasında gördüğüm zayıf, uzun boylu, mavi gözlü adam, bizim gibi kaşı gözü olan bir insandı. Tek farkımız, ben camiye gidiyordum, Valedo kiliseye… Bursalı Ganime halamın söylediğine göre çok da fark yokmuş aslında: Farklı mabetlerde de olsak aynı Tanrı'ya ibadet ediyorduk.

2011 yılıydı. TRT İzmir Belgesel Kanalı Müdürü Sevgili Ayşegül ARAN aramıştı. Kurban Bayramı için hazırlanacak canlı yayın

programına konuk yazar olarak davet ediyordu. Kazakları anlatacağım için çok sevinçliydim çünkü onların Kocagöl'de yarım kalan hikâyelerini tüm dünyaya duyuracaktım. Programa, Manyas Gölü kıyısında geçen bir hikâyeyi anlattığım *Sisli Göl* romanımla katılmıştım. Aslında bu ilk romanımda anlattığım hikâye de Kocagöl'e aitti, ancak kurguyu o zamanlar daha popüler bir kültür olan Rumlar üzerinden yürütmüştüm. Program sonrası İzmir'den dönerken otobüste yeni kurgular düşünüyordum. Belleğimde annemden, babamdan, yakın çevremden dinlediğim Kazaklara ait birçok hikâye vardı. Artık, Kazakları tanıyan son tanıklar ölmeden Kocagöl Kazaklarını orijinal bir şekilde anlatmanın vakti gelmişti.

2013 Haziran başlarıydı. TRT Belgesel Kanalı'na *Buluşma Noktası Türkiye* programına Kazakları anlatmak için davet almıştım. Programda, 2011 yılında başladığım *Son Kazak&Kocagöl* romanımdan bahsedecektim. Program için fotoğraf ve görüntü de isteniyordu benden. Kendimi henüz bunun için hazır hissetmiyordum. Programın tarihini eylül ayına aldıklarında rahatlamıştım. Yaz tatili boyunca roman kahramanlarım Anna ve Valedo'yu daha yakından tanıma fırsatı bulacaktım.

Göçmen kuşlar gibi Kocagöl'e gitmek beni heyecanlandırıyordu. Bir gün sevgili arkadaşım Avukat Mehmet GEÇ'le birlikte Kocagöl'e doğru yola çıktık. Yeni romanıma başladıktan tam iki yıl sonra Valedo'yla röportaj yapmak için çocukluğumdan beri merak ettiğim o eve gideceğim için çok sevinçliydim. Köyde, önce Kocagöl Muhtarı Recep CAN'ı bulduk ve birlikte Anna ve Valedo çiftinin yaşadığı, göl kıyısındaki o çiçekli eve gittik. Anna ve Valedo çifti kapıda bizi çok sıcak karşıladı. O gün, Rusya'dan getirdikleri çiçeklerin süslediği bahçelerinde Anna'nın elinden bir Türk kahvesi içmek de kısmet olmuştu bize. Ruslan, çalışkandı; bahçesi çiçekler ve sebzelerle doluydu, hatta kışlık sebze ihtiyacını kendi yaptığı küçük seradan karşılıyordu. Ruslan, iki katlı evinin kalorifer tesisatını bile kendi döşemişti. Röportajım sırasında Kazaklara dair bilgiler elde ederken eski fotoğraflarda Kocagöl'ün saz evlerine de tanık oluyordum. Sohbetimiz sırasında, *"Biri daha geldi,"* dedi Valedo. (Servet SOMUNCUOĞLU'nu kastediyordu.) *"Kazakları araştırdı ve eski fotoğrafları alıp gitti,"* dedi. *"Sen niye Rusya'ya gitmedin?"* dediğimde önce sorumu cevapsız bırakmış, bahçedeki rengârenk çiçekliği gez-

dirmiş, sorumu cevaplamayacağını düşündüğüm sırada, *"Hadi gel,"* diyerek elimden tuttuğu gibi iki katlı evlerinin bitişiğindeki, yörede genellikle yazlık mutfak olarak kullanılan tek katlı bir eve götürmüştü beni. Askerlik fotoğraflarının yanındaki Atatürk'ün fotoğrafını işaret ediyordu bana. *"Ben Türk'üm, kendimi öyle hissediyorum. İşte bu yüzden Atatürk'ün ülkesini bırakıp gidemezdim,"* dediğinde ona olan sevgim daha da artmıştı. Aynı akşam, kim bu Servet Somuncuoğlu, demiş ve Google'dan araştırma yapmıştım. TRT prodüktörlerinden olduğunu ve *Don Kazakları* adlı bir araştırma kitabı olduğunu öğrenmiştim. Kendisiyle iletişime geçtim hemen. Kazakları yazmazsam olmazdı.2013 Temmuz başlarıydı, onu aradım. Yazar olduğumu ve Kocagöl'e yakın bir köyde oturduğumu söylediğimde oldukça sevindi. Kazaklarla ilgili birçok şey paylaştık birbirimizle. Kazakların romanını yazacağımı söylediğimde çok sevinmiş ve araştırma kitabını -*Don Kazakları*- önermişti bana. 6 Ağustos 2013'te Sevgili Servet SOMUNCUOĞLU'nun öldüğünü duyduğumda büyük bir acı yaşadım. Kazakların romanını yazmamı isteyen sevgili dostumu her zaman rahmetle anıyorum.

Kazaklarla ilgili bildiklerimi anlattığım TRT Belgesel Kanalı *Buluşma Noktası Türkiye* programında Kocagöl'le ilgili de birçok fotoğraf yayınlanmış ve *Son Kazak&Kocagöl* romanıma değinmiştim. Böylece, Sevgili Servet SOMUNCUOĞLU'na verdiğim sözü tutmuş oldum.

2015 Kasım'ıydı. Romanımla ilgili araştırmalarım sürerken Bandırma'dan Sevgili Kaan BİNGÜL ulaşmıştı bana. Göçler ve Kazaklarla ilgili bir belgesel çekmek istediklerini, araştırma yaparken Google'da adıma rastladıklarını söylüyordu. Telefonda Kocagöl'den, Anna ve Valedo'dan bahsettiğimde, Kocagöl'e hemen gitmek istediklerini söylemişti İki gün sonra Kocagöl Muhtarı Recep CAN, *Göçlerin Gölü* belgesel ekibiyle birlikte, Anna ve Valedo çiftinin evine götürmüştü bizi. Anna ve Valedo, bahçedeki kamelyanın altında bize hayat hikâyesini anlatırken Kazaklar hakkında yeni yeni bilgiler de öğreniyordum. Yönetmen Tunç BAŞARAN'ın danışmanlığında Genç Yönetmen Gökhan KASAPOĞLU, Görüntü Yönetmeni Kurtuluş YILMAZ, Metin Yazarı Kaan BİNGÜL, Kurgu Montaj Serkan DÜLGER'den oluşan ekibin bir anda parçası oluvermiştim. Zaman zaman Kocagöl'e gidiyor ve göl kıyısında çekimler yapıyorduk. Bu arada Köy Muhtarı Recep CAN, muhtarlık binasında Kocagöl Ka-

zaklarının eski yıllara ait evlenme kütüklerini de göstermişti bize. Yazıları silinmiş, sararmış fotoğraflara baktıkça gidişlerine dair içimde tarifsiz bir hüzün duyuyordum. Fötr şapkalı sakallı adamlar ve rengârenk eşarplı kadınlar, Anadolu insanına ne kadar çok benziyordu. Kocagöl, Gölyaka ve Bereketli köyünde yapılan çekimlerde Sevgili Ahmet MEKİN'in de yer alması hepimizi sevince boğmuştu.

Kocagöl'e her gidişimde Köy Muhtarı Recep CAN'la bilgi paylaşımında bulunuyordum. Kasım sonu bir gidişimde, çocukluğu Kazaklarla birlikte geçmiş ve birçok anı biriktirmiş, dünya tatlısı bir insan Zikriye KURBANOĞLU'yla tanışma şansı yakalamıştım. Zikriye Teyze, Kazakları anlatmakla kalmamış kısa zamanda romanımın bir kahramanı olmayı başarmış, ayrıca *Göçlerin Gölü* belgesel programındaki yerini almıştı. Göçlerin Gölü belgeselinin 09/04/2016 Pazar günü Bandırma'daki galasında Yönetmen Tunç Başaran'la aynı sahneyi paylaşmak gurur vericiydi.

Bir gün Gönen Ömer Seyfettin Halk Kütüphanesi Müdürü Sevgili Hasan FİDAN aradı beni. Kazaklarla ilgili çalışmalarımı ve televizyonlardaki programlarımı yöredeki herkes biliyordu. Telefonda, yıllar önce Gürcistan'a göç eden Kocagöl aşığı Yaverko BARAN'la görüştüreceğini söylüyordu. Hemen kütüphaneye koştum, Sevgili Yaverko'yla tanıştım ve onun anlattıklarıyla Kazaklarla ilgili yeni bilgiler elde ettim.

Roman şekilleniyordu. Paşaçiftlik, Asmalıdere, Gölyaka, Hamamlı, Salur, Gönen, Manyas, Bandırma ve Erdek'te; Kazakları tanıyan, onların yaşantılarına şahit olan kimselerle röportajlar yapıyordum. Bir yandan araştırıyor, bir yandan yazıyor ve bir yandan da Bandırma Halk Kütüphanesi'nde 1962 yılına ait gazete haberlerine ulaşarak Don Kazakları'nın izini sürüyordum.

Bu romanın hikâye anlatıcısı çoktu. Emekli Öğretmen Sevgili Ramazan KUTLUK, Gönen'deki eski panayırlar hakkında beni aydınlatmış, Gönen Sevdalısı Sevgili Celal YILMAZ ise Gönen'in 1950-1960 yıllarına ait bilgilerini benimle paylaşmış ve bir gün Sultanahmet buluşmamızda Kazakların ikonalarının bulunduğu Ayasofya Müzesi'ne götürmüştü beni. Çok istememe rağmen hâlâ depolarda tutulan Kazak ikonalarını görememiş ancak ikonalara ait kataloglardan fotoğraflarını çekme fırsatım olmuştu.

Gönen'de 34 yıldır Ömer Seyfettin Hikâye Ödülü dağıtılıyordu

ve son on yıldır da Gönen Meslek Yüksekokulu Öğretim Görevlisi Sevgili İzzet Fuat ONAR'la juri üyeliğinde birlikte çalışma şansı yakalıyordum. İzzet Bey aynı zamanda yarışmanın kurucu üyesiydi ve 34 yıldır büyük bir özveriyle bu görevi yerine getiriyordu. Her sohbetimizde kendisinden Kazaklar ve Gönen'le ilgili çok güzel bilgiler elde ediniyordum.

Bu romanda emeği geçenler o kadar çok ki isimlerini tek tek sayamam: Bandırma ve Gönen esnafı, otlaklarda sığırtmaçlar, göle tutkun balıkçılar, meyhaneciler, onlarla aynı hikâyeyi paylaşan köylüler, yani kısaca Don Kazaklarını tanıyan herkes… En çok da bu romanın doğmasına katkıda bulunan ve roman kahramanlarım olan; rahmetli babam Mehmet Emin NİZAM ve rahmetli annem Sülbiye NİZAM…

Bu romanı:

Dillerinden "İki Keklik" türküsü düşmeyen Balıkesirlilere,

Bandırma, Gönen, Manyas ve Erdek'in dost ve sıcak insanlarına;

Güzel Türkiye'min her köşesindeki yüreği sevgi dolu halkıma,

Son Kazak Kocagöl romanımın yazılmasında bana her zaman ışık olan rahmetli annem Sülbiye Nizam ve rahmetli babam Mehmet Emin Nizam'a,

Edebi çalışmalarımda her zaman yanımda olan sevgili eşim Meral Nizam'a,

Bana her zaman ilham olan sevgili çocuklarım Meriç ve Zeynep'e,

Ve bu topraklarda üç yüz yıl yaşayıp doğdukları yerlerden göç eden ve ardında silinmez izler bırakan Rüzgârın Çocukları Don Kazaklarına armağan ediyorum.

Deniz kızı bir efsane midir bilinmez ama ömründe bir defa deniz kızı gören hiç kimseyi görmez olurmuş...

Son Kazak & Kocagöl

Okuyacağınız bu roman gerçek karakterlerden yola çıkılarak hayali karakterlerle kurgulanmıştır. Roman, yazarın tarihe tanıklık etmiş kişilerden dinledikleriyle ve yöresel efsanelerle zenginleştirilmiştir. Romandaki olaylar tamamen kurmaca olup gerçek kişi, kurum ve kuruluşlarla hiçbir ilgisi yoktur. Roman örgüsü dâhilinde bazı tarihlerde değişiklikler yapılmıştır.

BİRİNCİ

Arpaçay-Kars / 1948
Kolada gecesi

Rüzgâr, dere kıyısındaki kavak ağaçlarının pamuklarını savurarak güneyde Çıldır Gölü'nün lagün oluşturduğu yerde değirmenin yüksek kanatlarını döndürdü. Daha güneyde lagünün kanal şeklinde karaya sokulduğu bitiş noktasındaki Taşbaşı köyünde halk günlük işlerine devam etmekteydi. Derenin gölle birleştiği bu kanaldan değirmene kadar olan bölgede; papirler, sukamışları, suokları, atkuyrukları, tilkikuyrukları, dere zambakları, mor nilüferler, karatufalar ve kındıralar boy vermişti. Değirmenin kıyısında sazlıkların arasına, yeni katrana boyanmış altı düz uzun bir kayık, kalın kendir bir urganla bağlanmıştı. İki mavi yusufçuk peş peşe nefti kındıraların üzerinde kanat çırparken ince ayaklı birkaç suböceği suyun üzerinde kayarak dolaşıyordu. Değirmen kanadı gölden esen serin rüzgârlarda ağır ağır dönerken, yakın köylerden gelen köylüler taştan yapılmış değirmenin önünde sıraya geçmişlerdi.

Yaşlı Zahar, değirmenin taş kapısında belirdi; bir elinde mürekkep şişesi, bir elinde uzun fırça vardı. Atkuyruğundan yapılmış bu fırçayı mürekkebe batırıp ekin çuvallarını işaretliyordu. Yaşlı Zahar'ın her gün rutin olarak yaptığı işlerden biriydi bu aslında. Karışıklık olmaması için değirmene yanaşan arabalardaki her çuvala bir numara verir yahut sahibinin adını yazardı. İşini bitirir bitirmez cebinden yuvarlak lake bir enfiye kutusunu çıkarır, ince toz halindeki tütünü burnuna çekerdi. Öksürükleri başladığında sürekli üsteler, ciğerlerini parçalarcasına sürer ve bir türlü dinmek bilmezdi. Bazen o kadar yorulurdu ki, doğrulurken bel ağrısından ve gece boyunca onu uyutmayan bacak ağrısından şikâyetçi olurdu. Zorlandığında yüzünü ekşitir, bu acıyla zaten çukurda kalan

göl mavisi gözleri yumulur ve daha derine kaçardı. Baldıran otu gibi zayıftı. Boyu fazla uzun değildi, yakaları arasında bir nilüfer çiçeği sapı gibi ince boynu sayesinde uzunca görünürdü. Siyah sakalları Don Nehri kıyılarındaki atalarının, Çar Deli Petro'ya olan öfke ve inadın devamı gibi makas yüzü görmemişti. Yürürken sol omzu düşüktü. Yaşı oldukça ilerlemesine rağmen, belki de gün boyu hareketli kaldığından yaşıtlarındaki gibi çıkıntılı bir göbeği yoktu. Değirmenin önündeki arabalar azaldığında ve çuval işaretleme işini bitirdiğinde, değirmenin yakınındaki tarlaya yönelir, Kars köylülerinin kartopu dedikleri patateslerle ilgilenirdi. Çünkü patates tarlaları akşamları domuz baskınlarına uğrardı. Son domuz saldırılarından korunmak için tarlanın etrafına çit çekmek zorunda kalmış ve bu çitleri dere kıyısından kestiği sazlar, ılgın dalları ve dikenli çalılarla örmüştü.

Evleri Arpaçay yolu üzerindeydi. Bu, öyle bir yerdeydi ki; sanki bir adım öte gitseniz gölü göremeyecek gibi olurdunuz. Göle bu kadar sevdalı olmalarına rağmen ataları Don Nehri kıyılarından geldiklerinde bu evleri gölden uzağa kurmuşlardı. Bunun sebebini yıllarca anlayamamışlardı. Eskiden Arpaçay'da on aile yaşarlarmış ancak zamanla başka yerlere göçlerle birlikte burada iki aile kalmıştı. Küçük kasabanın yakınında araları fazla uzak olmayan taştan yapılma ve üzeri toprakla örtülü iki taş evde yaşıyorlardı. Yağmur her yağdığında çatıya çıkar bozulan çatıyı loğ taşıyla düzlerlerdi. Kış aylarındaysa çatıda kar birikmesini önlemek için ellerinden kürek hiç eksik olmazdı. Evlerinin yakınında üzeri sığır dışkısıyla sıvanmış, yakacak olarak kullandıkları tezek yığınları vardı. Bahçeleri çiçeklikti; kartopu, lahana ve birkaç salata bitkisinin dışında çok fazla sebze yetişmezdi. Yüksek yaylalarda bulutların arasında yaşarlardı ve yaz mevsimi o kadar kısa sürerdi ki; ölgün yaz güneşinde bir domates dahi olgunlaşamazdı. Bahçesinde kavak ağaçları bulunan taş evlerin penceresinden ancak kış mevsiminde değirmen ve göl görünürdü. Çünkü kavak ağaçlarının; ilkbaharda yeşile, sonbaharda sarıya ve kızıla çalan yaprakları perde olurdu değirmenle aralarına. Değirmenden evlerine giden yol patikaydı, patikanın her iki yanında mor çiçekleriyle fiğ tarlaları alabildiğine uzanırdı. İşte bu yola yağmur yağdığında toprak birden kabarır, öküz arabaları çamura bata çıka ve ardında derin izler bırakarak ilerlerdi. İlkbahar mevsiminde

bu patikanın kenarında sarı düğün çiçekleri, hardallar, acıbaklalar, gelincikler ve mor gengel dikenleri boy verirdi.

Amca Dimon, o gün değirmenin kapısındaydı; öne çıkık göbeği, kızıl sakalı ve kurnaz bakışlarıyla adeta bir sansarı andırıyordu. Amca Dimon, yine öfkeliydi, başında şapkası olan cılız, uzun boylu, basık burunlu, kavruk ve çopur yüzlü bir köylüyle tartışıyordu. Müşteriler Dimon'la zaman zaman tartışmalarına rağmen, öğüttüğü unun kalitesini iyi bildiklerinden ve bu yörede gidebilecekleri başka bir değirmen bulunmadığından ağız kokusuna ve aksiliklerine katlanmak zorunda kalırlardı. Amca Dimon genellikle değirmendeki işlerle ilgilenirdi. Üzerinden hiç çıkarmadığı siyah, çift sıra düğmeli redingotu ve samur postundan börküyle adeta özdeşleşmişti. Yaşlı Zahar'la ortaklardı ve en başından aralarında iş bölümü yapmışlardı. Kazandıkları para daima ortada ve yarı yarıya olacaktı. Amca Dimon sert yapılıydı, yaş aldıkça uzayan kaşları daima çatık olurdu ve bu durumundan dolayı yanına hiçkimse sokulmaya cesaret edemezdi. Yorgunluğundan mıdır ağır işitmesinden mi bilinmez, çoğu zaman değirmenin gürültüsünü duyamayacak kadar derin uyurdu. Eğer aklına bir şey takılıp da uykuya dalamamışsa yerinde döner ve bir tilki gibi kuşkulu uyurdu. Değirmende müşteri olmadığı zamanlarda ara sıra kepek çuvalları üzerinde dinlendiği görülürdü. Değirmenin içinde kayalar gün boyu döner ve Amca Dimon bu kayalara dökülen buğdayları sık sık kontrol ederdi. Amca Dimon, köylülerin un öğütmesi karşılığında verdiği paraları, değirmenin en derinindeki amforayı andıran toprak bir küpün içine koyar ve ağzını mantar bir tıpayla kapatırdı. Değirmene gelenler bu küpü hiç fark etmezlerdi çünkü kepek çuvalları arasına çok iyi gizlenmişti. Amca Dimon ve yaşlı Zahar'ın ailesinin günlük ihtiyaçları bu toprak küpten karşılanırdı.

Sonbaharda kavak ağaçlarının pamukları döne döne düşerken ağaçların arasındaki çiçekli patikadan Ruslan koşarak geliyordu. Un çuvallarını işaretlemekte olan yaşlı Zahar işinden başını kaldırarak çocuğa baktı. Henüz dokuz yaşındaydı, altın sarısı saçları ve babasına benzeyen göl mavisi gözleri vardı. Ailenin küçüğü ve mavi gözlere sahip tek çocuğu olması sebebiyle Yaşlı Zahar, onu daha çok severdi. Onun ha kırıldım ha kırılacak çırpı gibi bacaklarına baktıkça tuhaf bir endişe duyardı. Ruslan, belinde kemeri olmadığı için

pantolonunu iple tutturmuştu ve bu sebeple koşarken zaman zaman pantolonunu çekelemek zorunda kalıyordu. Ruslan'ın üzerindeki mavi renkli ekose gömlek yaylanın yakıcı güneşinden solmuş, eprimiş ve bir iki yerden de yırtılmıştı. Ayağındaki pabuçların önleri açılmış ve arkaları bollaştığı için durmadan ayağından çıkıyordu. Pabuçları ıslandığında ve ayakları terlediğindeyse şirop şirop sesler çıkarıyordu.

Zahar:

"Ruslan dikkat et düşeceksin!"

Ruslan geri dönüp ayağından çıkan ayakkabıyı bulunduğu yerden alıp tekrar giyerken konuştu.

"Bu pabuçlar sağ ayağımı çok sıkıyor baba."

"Ya sol ayağın?"

"O da arkasından biraz yırtıldığı için gün boyu ayağımdan çıkıyor."

"Tamam, o zaman. Kars'a pazara gittiğimizde sana bir çift pabuç alalım."

"Ya İmka'ya?"

"İmka'yı da unutmamak gerek tabi. Peki, İmka nerde?"

"Yaylada kaz güdüyor ya baba! Sabahtan beridir o hırçın kazların peşinde."

"Peki, sen niye buradasın?"

"Kısa bir süreliğine yanınıza geldim baba."

"Onu dağ başında yalnız bırakmasan iyi olurdu, ne de olsa kız çocuğudur, yalnız kalınca korkar."

"İmka çok cesurdur baba; o hiçbir şeyden korkmaz. Yılandan, çıyandan, hatta andıktan bile."

"O halde bu yaz kazları birlikte güdün. Kışa doğru da ahıra kapatır, ciğerlerinin şişip yağlanması için arpayla besleriz. Böylece onları kestiğimizde leziz bir ciğer yemiş oluruz. Etlerini tuzlayıp sırıklarda kuruttuğumuzda Noel'de kaz budundan pilavın tadına doyum olmaz."

"Kaz ciğerine bayılırım baba."

Yaşlı Zahar oğlunun saçlarını okşadı ve mavi gözlerinin içine baktı.

"Söyle bakalım. İmka'yı dağda canavarların içinde yalnız bırakıp seni değirmene kadar sürükleyen şey nedir?"

"İzin almak için babacığım. Bugün Müslümanların kandili var ya! Bu akşam kolada gecesinde, kolaç ve akide şekeri toplamaya İmka'yla beraber gidebilir miyiz baba?"

"Kolada gecesi mi?"

"Evet baba."

Yaşlı Zahar bir süre düşündü ve ekledi.

"Hım, peki o zaman. Hatta bu gece arkadaşlarınızdan ayrılmamanız çok güzel olur."

"Yani babacığım katılabileceğimizi söylüyorsun değil mi? Dimon amcamdan da İmka için izin almam gerekecek öyleyse."

"Bunun için onu öfkelendirmemize gerek yok oğlum. Zaten bugün birkaç köylü onu çileden çıkardı. Sabahtan beri değirmende bir ejderha gibi ağzından ve burnundan soluyor. Küfürlerini duymamış gibi davrandım ama nafile. Onun huyunu suyunu iyi bilirim. Sen meraklanma, uygun bir zamanda konuyu açarım ona. Çetin bir ceviz olsa da kalbi yufkadır aslında."

"Peki babacığım."

Yaşlı Zahar, oğlunun ardından seslendi.

"Ruslan!"

"Efendim baba."

"Eğer annen yayladan erken dönerse ona balkabağı pişirmesini söyle, olur mu?"

Ruslan durdu ve babasına baktı.

"Dağdaki mağaralardan çıkan ve etrafa kötülük saçan canavarlardan korunmak için mi baba?"

Yaşlı Zahar gülümsedi.

"Evet oğlum. Balkabağı onların kötülüklerinden bizi korur. Bu akşam Hristiyanların ve Müslümanların sofrasında balkabağı olacağı için çok şanslı sayılırız. Hatta Müslümanlar arasında kolada gecesi balkabağı pişmeyen evde domuz eti pişeceği inancı yaygındır. Biz de yıllar yılı kardeşçe yaşadığımız bu kasabada balkabağı pişirerek onlara olan saygımızı göstermiş oluyoruz aslında."

"Kolada gecesine katılacağımızı duyunca İmka ne kadar çok sevinecek babacığım. Canavarlar mağaralarından çıkmadan onu bulmalıyım. Görüşürüz babacığım."

"Sakın karanlığa kalmayın e mi! Akşama Dimon amcanlar yemeğe gelecekler."

"Tamam babacığım."

Yaşlı Zahar kavak ağaçları altındaki patika yolda koşturan oğlunun peşinden baktı. Ruslan, ara sıra ayağından çıkan pabucunu almak için geri dönmek zorunda kalıyordu. Akşam bir çubukla Ruslan ve İmka'nın ayak ölçüsünü almalı ve yakında Kars'a gidecek olan Dimon'a bir çift ayakkabı ısmarlamalıydı.

***

Annesini ocağın başında yemek hazırlarken buldu. Ruslan'ın karnı o kadar acıkmıştı ki, akşama gelecek misafirleri bile bekleyecek durumda değildi. Taş duvarın önündeki sedirde, örtünün altında, taze somun ekmekler olduğunu biliyordu. Çünkü Miranda ne zaman ekmek yapsa üzerini kalın örtülerle örterdi. Ruslan örtüyü kaldırdı, sıcak ekmeğin bir köşesinden kopardı. Ekmek o kadar sıcaktı ki, üfleyerek ekmeği diğer eline aldı. Tam ağzına atacaktı ki Miranda onu uyardı.

"Ekmek tarlasına gidip gelmeden olmaz Ruslan."

Ruslan, o an annesinin bu tutumunu anlayamadı. Elindeki ekmek parçasından daha bir lokma bile yiyememişti, aklına buğday ektikleri tarlaları geldi. Buraya oldukça uzaktı. Pişmiş ekmekler nasıl tarlaya gidip gelecekti!

Akşam yemeğinde iki aile aynı sofrada, tahtadan yapılma masanın etrafında toplanmıştı. Yaşlı Zahar ve Anne Miranda'nın dokuz çocuğu olan Nina, Mişaf, İlena, Ruslan, Vera, Nataşa, Katya, Konstantin, Galina karşılıklı oturmuşlardı. Amca Dimon, Bayan Veronika ve üç kız çocuğu; İmka, Varinka ve Karina da tahta taburelerde büyükten küçüğe doğru sıralanmışlardı. Masanın üzerinde geniş bir tepside hâlâ dumanı tüten, içi bulgur, fıstık ve kuşüzümüyle doldurulmuş büyükçe bir kaz ve iyi kızartılmış iki yaban ördeği vardı. Yaşlı Zahar, Miranda'nın uzattığı demir maşrapalara elma şarabı doldururken, Anne Miranda da çocuklar için armut ve çançur kurusundan yapılan kompostodan maşrapalara koyuyordu.

Anne Miranda, Mişaf'ın ardından Ruslan'ın tabağını da biraz kaz ve ördek etiyle doldurdu. Gülüşüp eğlenmelerinden sonra sohbetin konusu gündüz yaylada canavarların saldırısına uğrayan hasta sığıra gelmişti. Yaşlı Zahar, tam karşısında oturan Amca Dimon'a onu

kesmeleri gerektiğini söylüyordu. Sakalları yağ içinde, tabağındaki kazdan ara vermeden yemeye devam eden Amca Dimon'un yüzü, bu sözlerin ardından kıpkırmızı kesildi. Amca Dimon'un sinirlendiğini, Miranda ve Veronika kadar çocuklar da fark etmişlerdi. Herkes sessizce birbirinin yüzüne bakıyordu. Amca Dimon'un yüzü çatılmış, şakaklarında mor bir damar kabarıp atmaya başlamıştı. Onun öfke halindeki durumuydu bu. Oradakiler, onun hasta sığırı kestirmek istemediğini çok geçmeden anlamışlardı. Yaşlı Zahar bunun üzerine tek kelime söylemedi.

Yemek sırasında bacadan sarkıtılan bir kovanın tıngırtısı sessizliği bozdu. Masadakiler önce irkildi, sonra yemekten başlarını kaldırıp baktılar. Çok geçmeden bunun Kolada'ya çıkmış çocuklar olduğunu anladılar. İmka, Ruslan ve Konstantin kıpır kıpırdı; bir an önce sofradan kalkmak ve Kolada grubuna katılmak için acele ediyorlardı. Toprak damda çocukların sesleri duyuldu:

"Ak taş kara taş.
Vermeyen kurtsuz baş."

Anne Miranda, ocağın başına yöneldi ve bacadan sarkıtılan kovayı eline aldı, içine yağlı kolaç, akide şekeri ve biraz da bozuk para koyarak ipi çekti. İpin çekilmesiyle hediyelerin hazır olduğunu anlayan toprak damdaki çocuklar kovayı hızla yukarı çektiler.

Ruslan, annesinin yanına yaklaştı.

"İmka ve Konstantin'le birlikte gidebilir miyiz anne?"

Miranda çocukların telaşını anlamıştı, elinde büyükçe bir tepsiyle ayakta duruyordu. Sabırsızlandıklarını görünce tepsiyi Veronika'nın tam önüne koydu.

"Balkabağımdan yemeden asla olmaz."

"Ama anne çok geciktik. Bir an önce onlara katılmalıyız. Şimdiye kadar evlerin bacalarını çoktan dolaşmışlardır, geriye ne kaldı ki! Bari son bacalara çıkmamıza izin verin."

Balkabağı tepsisinden servis yapan Bayan Veronika ekledi:

"Bu akşam kabak yenmeyen evde çocukların sırtlarına karakaçanlar biner."

"Tamam, Veronika yenge! Ama sadece bir tane lütfen."

İKİNCİ

Deri Patenler- Çıldır Gölü / 1950
Üzerinde Don Nehri'nin kokusu vardır

Kar taneleri kızıl bulutların rengine bürünmüş gölün üzerine döne döne düşüyordu. Gölün kıyısında kayalıkların üstünü bir yorgan gibi örten kar birikintileri, ılgın ağaçlarının ince dallarını da eğmişti. Tam ortasından kırık bir kavak ağacı buz tutmuş gölün üzerine doğru ağnarken hemen yakınında eski bir kayık buz kütleleri arasında sıkışıp kalmıştı. Göldeki sazlıkların arasından havalanan yaban ördeklerinin sesine, Pekreşen köyüne giden atların çektiği kızağın sesi ve yanık bir türkünün nağmeleri karışıyordu. Biraz ötede kar tutan değirmen kanadı durduğunda yaşlı Zahar elinde bir çift deri patenle kapıda belirdi. Değirmenin önü sakindi, soğuk kış günlerinde köylüler nadir olarak uğrarlardı ve göl ayaza çekerken genellikle kar altındaki taş evlerin kuytularında kış uykusuna çekilirlerdi. Yaşlı Zahar değirmenden bir tabure çıkardı ve üzerine oturarak eski patenleri onarmaya başladı.

Ruslan, değirmene yeni yanaşmış bir kızağın yanındaydı. Köylü cebinden çıkardığı tabakadan sigara sararken abisi Mişaf da atları yemliyordu. Ruslan, Mişaf değirmene doğru giderken peşindeydi.

"Ben de değirmene girebilir miyim Mişaf?"

"Daha çok küçüksün Ruslan, Dimon amca buna kesinlikle izin vermez."

"Bir kerecik göreyim Mişaf?"

"Dimon amca, seni değirmenin kapısında görürse öldüresiye döver. Ancak on beş yaşına bastığında bu kapıdan içeri girebilirsin."

Ruslan değirmene birkaç adım kala olduğu yerde kalakalmıştı. Abisi Mişaf'ın peşinden baktı. Mişaf uzun boyu, geniş omuzları ve yeni gürleşmeye başlayan sakalıyla değirmenin kapısından içeri daldı.

Her yer karanlıktı, pencereden giren küçük bir ışık huzmesi ortalığı aydınlatıyordu. Mişaf, mürekkep şişesini almaya giderken Dimon amcayla karşılaştı. Dimon amca, onu görür görmez irkilmiş, telaşa kapılarak liralarını koyduğu testinin ağzını hızla kapatmıştı. Mişaf:

"Burada olduğunu bilmiyordum Dimon amca."

"Testiye kazandığımız liralardan koyuyordum. Ancak bir daha geldiğini belli etmeden sakın içeri girme! Ya bir iki kere öksür ya da kapıdaki çanı çal e mi!"

"Peki, Dimon amca."

Mişaf, sergendeki mürekkep şişesine uzanırken düşündü. Bu sabah değirmene gelen müşteri dışarıda kızağın başında bekliyordu ve kar yağışı sebebiyle ekinleri öğütülecek gibi görünmüyordu. Genellikle köylüler işleri tamamlanınca parasını öderlerdi. Dimon amca yalan mı söylüyordu! Mişaf, Dimon amcaya dönüp baktı. Oldukça telaşlı ve gergin görünüyordu.

Dışarı çıktığında Yaşlı Zahar oturduğu tabureden ayağa kalktı. Ruslan'a deri patenleri giydirmekte yardımcı oluyordu. Ruslan çok mutlu görünüyordu. Zahar, kırk bir numara olan bu ayakkabıları saklar ve o ayakkabı numarasına ulaşan çocuklarına verirdi ancak.

"Bu patenlerin kıymetini bil oğlum. Üzerinde Don Nehri'nin kokusu vardır."

"Görünüşe bakılırsa oldukça eski görünüyorlar."

"Eski gibi görünse de aldanma. Patenin altındaki bıçak, jilet gibi keskindir."

Ruslan, Don Nehri anıldığında babasının ışıl ışıl parlayan gözlerine baktı. Ardından ayağına iyi oturmayan patenlerle buzun üzerinde dikilmeyi denedi ancak kıçüstü yere düştü.

Mişaf ve Zahar ona güldüler. Yaşlı Zahar:

"Adım adım ilerlemelisin. Önce bir ayağınla süzülmelisin sonra diğeriyle. Unutma zarif bir kuğu gibi Ruslan."

Mişaf, Ruslan'ın ardından baktı. Çok acemiydi. Bugün ayakları yara olana ve poposu morarana kadar düşeceğe benziyordu.

Öğleden sonra Mişaf, un çuvallarına numara verirken Dimon amca kapıdan onlara doğru davudi sesiyle bağırdı.

"Mişaf, o elindeki mürekkep şişesini babana ver de yeni gelen arabadaki çuvalları taşımaya başla."

Yaşlı Zahar, şaşkınca Dimon'a ve zavallı oğluna baktı. Kendine üzüldü: Her geçen gün yaşlanıyordu ve oğullarının, bir gün Dimon'un eline kalacak oluşuna gönlü razı olmuyordu. Mişaf, babasının endişesini anlayarak atıldı:

"Güçlüyüm artık, çuvalları taşıyabilirim baba!"

Yaşlı Zahar'ın çuvalları numaralandırırken ilk defa elleri titredi. Değirmenden arabaya gidip gelen oğluna belli etmese de onu acıyarak izledi. Mişaf en büyük oğluydu, Ruslan'dan topu topuna beş yaş büyüktü ve daha dün gibi gölde buz pateni yaparken hayal ediyordu onu. Zarif bir kuğu gibi başı ilerde, kolları yanda ve ayakları zikzaklar çizerek buzun üzerinde salınırken… Zaman, her sene gölün buz tutup çözülmesi gibi hızlı akıyordu. Son beş çuvala sıra geldiğinde Yaşlı Zahar arabanın yakınına sokuldu.

"Onları benim taşımama izin ver oğlum."

Mişaf, babasının omzuna elini koydu.

"Askerlik yaşım geliyor baba! Askerde kız gibi birine, hiç silah teslim ederler mi sanıyorsun?"

"Askerlik yaşı mı? Daha birkaç sene var oğlum."

Arpaçay yolundan İmka'nın sesi duyuldu. Elinde bir sepet vardı. Üzerine mor çiçekli basma bir elbise giymişti ve koşarak geliyordu. Miranda tepeleme dolu sepeti masaya bırakırken Amca Dimon değirmenin kapısında dikilmiş göbeğini kaşıyordu. İmka, Zahar amcasına dönerek konuştu:

"Bunları Veronika yolladı. Sıcak yağlı kolaçlar. Şişede ayran da var."

Değirmenin önündeki masaya otururlarken Ruslan paten kaymaktan dönmüştü.

Amca Dimon, masaya yaklaşırken önce göle, sonra Ruslan'ın ayağındaki patenlere baktı. Bu durumdan hoşlanmamış gibiydi. Hiç konuşmamıştı ama bakışları rahatsız edici ve eziciydi. Paten kaymayı gereksiz bir uğraş olarak gördüğü her halinden belliydi. Amca Dimon onları aylak görmeye hiç dayanamazdı. O, emrindekilerin her zaman çalışmasını isterdi. Boş kaldıkları zamanlarda boş un çuvallarını düzenledikten sonra ya ot yolacaklar ya değirmenin önündeki taşları toplayacaklar ya da bahçe çitlerini onaracaklardı. Yaşlı Zahar, sepetten çıkardığı yağlı kolaçlardan ve tandır ekmeklerinden Amca Dimon'a ve çocuklarına uzattı. Demir maşrapalara ayran doldur-

du. Değirmende bekleyen köylüyü de davet ettiler, yanında erzak getirmeyen köylü yemeğini iştahla yerken oldukça acıkmış görünüyordu. O kadar açtılar ki ortadaki tabakta bulunan çeçil peyniri kısa sürede tükenmişti.

İmka'nın peşinden baktılar. Tam o sırada değirmene bir araba daha yanaşmıştı. Yaşlı Zahar gelen köylüyü tanıdı, Telek köyünden geliyordu. Yaşlı Zahar mürekkep şişesini eline alırken, Amca Dimon da değirmene yöneldi. Az sonra sazlıkların arasına konan yaban ördeklerinin sesi işitildi.

ÜÇÜNCÜ

Buz ve Kan / 1954
Bir Kazak sudan uzak yaşayamaz

Ruslan'ın bıyıkları yeni çıkmaya başlamıştı. Boyu sazlıkların arasındaki bir hasır otu kadar uzamıştı. Amca Dimon onun bu gürbüz halini fark ederek o gün onu yanına çağırdı.

"Artık gölün üzerinde patenle kayma yaşın geçti Ruslan. O patenleri yerine koy. Yakında Mişaf da askere gidecek, yarından itibaren burada çalışmaya başlarsın. Hem bu süre zarfında Mişaf sana değirmenciliğin sırlarını öğretir.

"Sahi mi Dimon amca, buna inanamıyorum!"

Ruslan, ayağını yer yer kanatmış ve yara yapmış olan deri patenleri Yaşlı Zahar'a teslim etmek için arabaların yanına doğru giderken göle baktı. Kül rengine dönmüş gölün üzerinde kuşlar uçuyor, öne doğru uzanmış boyunları, turuncu gagaları ve davetkâr beyaz kanatlarıyla onu çağırıyorlardı. Değirmende çalışmaya başlayacak oluşuna her ne kadar sevinse de yine de gölün üzerinde bundan böyle paten yapamayacak oluşuna üzüldü. Yaşlı Zahar çuvalları işaretlerken, Mişaf artık ekin çuvallarını taşımakta zorlanmıyordu.

Ruslan koşarak eve gitti. Sevincini Miranda'yla paylaşmalıydı. Bacalarından ince bir duman yükseliyordu. Evlerinin önündeki yüksek iki sırıktaki tele, tuzlanmış kaz etleri asılmış, kurutulmaya bırakılmıştı. Kars ayazı etleri çok leziz yapardı. Yaban hayvanlarına karşı da dikkatli olmaları gerekiyordu. Bu yüzden ailedeki herkesin bir gözü sırıktaki etlerin üzerinde olurdu. Ruslan içeri girdi. Miranda yeni tutuşturduğu taş ocağın başındaydı, her yanı yanık tüy kokusu sarmıştı ve genişçe bir kovanın içinde yoluk tüyler duruyordu. Masanın üzerinde Noel için hazırlanmış turtalardan ve soğan kabuğuyla boyanmış bir tavşanın yumurtladığına inanılan kırmızı

yumurtalardan vardı. Miranda'yı önünde bir tepsiyle yeni kesilmiş bir kazın içine bulgur ve kuşüzümü doldururken buldu. Sevincini onunla paylaştı.

Ruslan on beş yaşına girdiği ocak ayının altısında, abisi Mişaf'la birlikte değirmende çalışmaya başlamıştı. Hem Ruslan, bu yıl yapılan İsa'nın vaftiz günü törenlerinde göle atılan kutsal haçı çıkardığı için Amca Dimon'un kalbini kazanmayı başarmıştı. Mişaf yirmi yaşında olduğu için oldukça tecrübeli sayılırdı. 1954 Şubat'ında orduya katılacağı için de bir an önce değirmenciliği Ruslan'a öğretmeliydi.

Ayaz bir ocak ayıydı. İnsanın kanını donduran bir soğuk vardı. O gün değirmenin önünde tek bir araba dahi görünmüyordu. Amca Dimon da bugün gecikmişti. Yaşlı Zahar'ın kuru öksürükleri bu kış iyice üstelemişti. Evde kalıp birkaç gün dinlenmesi iyi olacaktı. Değirmendeki kepek çuvallarının üzerine uzanmış olan Abi Mişaf ve Ruslan konuşmaktaydılar. Konu dönüp dolaşıp Amca Dimon'a gelmişti. Ruslan:

"Dimon amca, babamıza karşı hiç adil davranmıyor."

"Sus Ruslan! Sen nasıl konuşuyorsun öyle?"

"Neden susturmak istiyorsun beni Mişaf?"

"Yerin kulağı vardır da ondan."

"Ama öyle, hiç adil biri değil."

"Bunu da nerden çıkartıyorsun?"

"Onun küpe sakladığı liraları gördüm. Her gün bunların çok azını babama veriyor."

"Nasıl bu kadar kendinden emin konuşuyorsun Ruslan."

"Çünkü dün, sen dışarıda çuvallara numara verirken küpteki liraları saydım."

"Ne yaptın? Ne yaptın? Ne yaptım, dedin sen? Seni küçük şeytan!"

"Küpteki liraları saydım, dedim. Tam altı yüz elli beş lira vardı ve babamıza bunların sadece yüz elli lirasını verdi."

"Belki de diğer tutarı başka bir iş için ayırmıştır."

"Ne kadar aptalsın Mişaf!"

Mişaf'ın ses tonu birden öfkeyle bir perde yükseldi.

"Kes sesini Ruslan! Bunu da nerden çıkarıyorsun?"

"Bunun böyle olduğunu sen de biliyorsun Mişaf. Dimon amca bir düzenbaz, bizi kandırıyor."

"Sus diyorum sana! Sakın bunu başka bir yerde söyleme! Hem o küpü karıştırmaya hakkın yok!"

Ruslan çuvalların üzerinden inip değirmenin kapısına doru yürüdü ve bağırdı.

"Neden yokmuş? Var işte, var!"

Mişaf kardeşine söz geçiremeyince, "Seni engerek!" diyerek onun peşinden gitti. Ruslan değirmenin kapısında karşısında dimdik durunca Mişaf öfkelendi. Üzerine yürüyüp onu itti. Ruslan kar birikmiş merdivenlerden yuvarlandı. Nasıl olduysa birden ayağa kalktı ve peşinden gelen Mişaf'ı itti. Mişaf karlar üzerinde sendeledi ama yıkılmadı. Öfkeyle Ruslan'ın üzerine atıldı, bir süre saç saça, baş başa karlar üzerinde yuvarlandılar. Mişaf'ın yumrukları kardeşinin dudağını patlattığında kavgaya ara verdiler. Kar şiddetini arttırırken aralarına kısa bir sessizlik çöktü. Yakınlarda Dimon amcanın sesi duyduklarındaysa korkuyla yerlerinden fırladılar.

***

Akşamüzeri Dimon amca değirmenin kapısındaydı. Oldukça öfkeli bir hali vardı. Kenarları sırma işlemeli ve yakasında kunduz kürkü olan gri renkli bir redingot giymişti. Başında sansar kürkünden bir börk ve ayağında mahmuzlu çizmeler vardı. Doru atına bindiğine bakılırsa yine Kars'a vint oynamaya ve gogolarla eğlenceye gidecekti.

"Bir liram kayıp! Ve para testisinin ağzı açık kalmış. Küpümü hanginiz karıştırdı bakalım?"

"…"

"Sizi hırsızlar, söyleyin kim yaptı bunu?"

Mişaf ve Ruslan titreyerek cevap verdiler.

"Bilmiyoruz Dimon amca."

"Nasıl bilmezsiniz?"

"Göle paten kaymaya gitmiştik."

"Neee! Paten yapmak mı? Ben size paten kaymayı yasaklamamış mıydım? Şunu iyi bilin paten kayma yaşınız geçti artık. Çok çalışmak ve para kazanmak lazım. Bu son olsun bak. Eğer bir daha sizi değirmende para testisinin yakınında ve gölde paten kayarken görürsem öldürürüm."

"Peki, Dimon amca."

Tam gitmeye hazırlanırken atın gemini çekti, at etrafında bir tur atarken Amca Dimon'un bakışları Ruslan'ın yüzünde ve patlamış kanayan dudağında odaklandı.

"Dudağına n'oldu öyle?"

Ruslan başını kaldırıp "Düştüm," dedi.

"O eski patenlerle kaymaya devam ederseniz daha çok düşersiniz!"

Amca Don, öfkesine engel olamadı, çizmesinin topuğunu hayvancağızın sağrısına hızla vurarak atını mahmuzladı, kişneme sesleri arasında bir süre sonra Arpaçay yolunda kavak ağaçları arasında gözden kayboldu.

***

Zemheri soğukları devam ediyordu. Gölün üstünü kaplayan buz tabakası temmuz güneşine kadar çözülecek gibi görünmüyordu. Yerdeki karlar hiç erimeden üstüne yenisi ekleniyor ve kalın katmanlar oluşturuyordu. Mişaf, şubat başında askere gitmişti. Anne Miranda için hem sevinçli hem de acılı günlerdi; zavallı kadın kederliydi, oğlunun gidişiyle günlerdir kendine gelememişti. Bir de yaşlı Zahar'ın hastalığı; öksürükleri her geçen gün artarak devam ediyordu. Yaşlı Zahar uzun zamandır değirmene de gidemez olmuştu. Bu durum Amca Dimon'u daha da huysuzlandırıyor ve hatta her gün ona kazançlarının çok altında para gönderiyordu. Ruslanların evinde şeker bitmiş ve un da azalmaya başlamıştı, zemheri kışında on boğaz için hiç de iyi bir durum değildi bu. Anne Miranda takvime baktı. Kasım günleri yüz olmuştu. Yüzünde belli belirsiz bir tebessüm belirdi.

"Yüz pulluğu düz."

"Yüz on tarlaya kon," diye sürdürdü İhtiyar Zahar, zayıflıktan feri sönmüş gözlerini pencereye dikerek.

Miranda ocaktaki tencereden bir maşrapa süt alıp geldi, İhtiyar Zahar'a umutla gülümsedi. "Leylek demiş: yüz yirmiye varamam, yüz otuza kalamam."

"Yüz elli, yaz belli," dedi İhtiyar Zahar.

Miranda, Zahar'ın çıkık elmacık kemiklerine, boynundaki adem elmasına baktı. Zahar, bir deri bir kemik kalmıştı. Yılkı atlarını andırıyordu, yaza çıkar mı diye içinde belli belirsiz bir endişe taşıyordu.

***

Ruslan değirmenin önüne çıktığında göldeki kayık buz tabakasının içinde kalmış ve yağan karlar üzerini iyice örtmüştü. Aç kalan iki kurt değirmenin kıyısında eşiniyordu. Ruslan değirmene doğru koştu, kısa bir süre sonra elinde bir tüfekle döndü. Namluyu kurtlara doğrulttu, tetiğe bastı. Tüfeğin patlamasıyla kurtlar gözden kayboldu. Ruslan ıskalamıştı. O gün değirmenin önünde elinde bir tüfekle bir kurt gelsin de nallayayım diye bekledi.

Öğleye doğru iki atın çektiği kızak değirmene yanaşmıştı. Ruslan, o gün kızaktaki çuvalları işaretlemiş, hepsini tek tek sırtlanıp taşımış, üstelik değirmenin önünde biriken karları da süpürmeye başlamıştı. Amca Dimon yine ortalarda görünmüyordu. Son günlerde her fırsatta gözden kayboluyordu. Değirmene gelen müşterilerin anlattıklarına bakılırsa Amca Dimon'u Kars meyhanelerinde eğlenirken görenler vardı. Bazen Amca Dimon'un otel odalarında gogolarla maceralarını anlatan müşterilerin dedikodularına kulak misafiri oluyordu. Anlatılanlara bakılırsa Amca Dimon ihtiyaçlarını karşılamak için gittiği şehirde ne haltlar ediyor ne dolaplar çeviriyor belli değildi. Değirmendeki işler kışın pek iyi olmasa da nadir de olsa uzak köylerden kızaklarla gelen müşteriler vardı. Böyle durumlarda yardım etmesi için yaşlı Zahar'ı çağırıyordu Ruslan.

O gün Ruslan elinde kürekle yine değirmenin önündeki karları kürümüştü. Değirmenin kanadındaki karları silkelerken kızıl gökyüzüne baktı; kar yağışı hiç dinecek gibi görünmüyordu. Soğuk ve ayaz kanını donduruyordu. Burası rüzgârlı bir yer olmasa belki de değirmen kanadı da donacak, diye düşündü. Vakit öğle olmasına rağmen değirmenin önünde dağ köylülerinden kimse yoktu. Sert tipi ve kuzey rüzgârları dışarıda nefes almayı zorluyordu. Ruslan kapıya yöneldi. Amca Dimon'u beklemeye başladı. Kimse olmadığı için yapılacak bir iş de görünmüyordu. Yine de değirmenin içinde biraz temizlik yaptı, boş çuvalları bir araya topladı. Aklına nerden takıldıysa yine toprak testi gelmişti. Zaten, bu tipide değirmene hiçbir atlı gelemezdi. Hatta Amca Dimon bile. Yine de tedirgindi. Küçük pencereyi göl tarafından yağan karlar kapatmıştı, içeri gri bir ışık huzmesi sızıyordu. Kepek çuvallarının arasını aradı. Yulaf çuvallarını yokladı. Toprak küp ortalıkta yoktu. Merakı giderek artmıştı. Arka

odadaki kırık dökük eşyaların arasına baktı. Yoktu. Tam umudunu kesmişti ki taş duvarın kıyısında saç sobayı gördü. Sobanın üzerindeki büyükçe taş daha da merak uyandırıyordu. Ruslan'ın bu odada tedirginliği giderek artıyordu. Çünkü buradan değirmenin cümle kapısını göremiyordu ve dışarıdan gelecek sesleri iyi duyamıyordu. Taşı kaldırarak yere bıraktı. Sobanın kapağını kaldırdı. Toprak küp dik bir şekilde sobanın içinde duruyordu. Küpün mantarını kaldırdı. Yanına aldığı çırayı tutuşturdu. Aman Tanrı'm, küpün içi boştu.

Hızla elindeki çırayı söndürdü, mantarı testinin ağzına koydu, sobanın kapağını kapattı ve taşı yerden kaldırarak sobanın üzerine koydu. Değirmenin içinde koştu. Kapının önünden kızıllanan havaya ve göle baktı. Kar da tipi de dinmişti. Buna rağmen Amca Dimon niye hâlâ dönmemişti! Zamanı kestiremedi. İçerdeki duvar saatine bakmaya gitti. Gonglu saat öğleden sonra on dört otuzu gösteriyordu. "Gelmez artık. Bütün parayı da almış zaten. Kim bilir nasıl Kars meyhanelerinin tadını çıkartıyordur! Yanına da bir iki gogo aldıysa!" Ruslan'ın içsel düşünceleriydi bunlar. Nasıl olsa Amca Dimon daha dönmezdi.

Beklemekten iyice sıkılmıştı. Bu saatten sonra değirmene kimse uğramazdı. Biraz hava almak ve eğlenmek istiyordu. Hem kuşların kanatları altında gölün üzerinde buz pateniyle kuğu gibi süzülmeyeli epey zaman olmuştu ve bu tutkuya bir türlü karşı koyamıyordu. Biraz gölde kaydıktan sonra nasıl olsa değirmene döner, buradaki son işleri de tamamlayıp eve giderdi.

Eski eşyaların olduğu odaya koştu. Deri patenlerini aradı. Amca Dimon'un onları buraya kaldırdığını görmüştü. Odada duvara dayalı eski bir değirmen kanadı, kırık dökük bir kızak duruyordu. Eski eşyalar Ruslan'ı hep hüzünlendirirdi. Değirmen kanadının kim bilir kaç kez döndüğünü ve bu kızakla kaç kişinin yolculuk yaptığını düşündü birden. Belki de bu kızakla yolculuk yapanların hiçbiri şu an yaşamıyordu. Köyün mezarlığı aklına geldi birden. Mezarlıkta öten tepeli toygarlar ve her dua ettiklerinde eve gelen ölüler… Uzun kış gecelerinde ninesi Tamara'nın masallardan sonra anlattığı hikâyelerdi bunlar. Mezarlıktaki ölüler her pazar akşamı hayattayken daha önce yaşadıkları evleri dolaşırlarmış. Onun mezarlıkla ilgili sözlerini de hiç unutmamıştı. Gökyüzünde o güne kadar hiç görmedikleri yeşil bir kuşun uçtuğunu görürlerse cennet kuşu olduğunu, cennet

meyveleriyle beslendiğini ve ömrü biten insanların bacasına konduğunu… Ruslan çok dinlemesine rağmen cennet kuşunu da bugüne kadar hiç görmemişti. Hatta ninesi Tamara'nın öldüğü gün de çok merak etmesine rağmen o kuşu görememişti bacalarında. Sarı yeşil yosun bağlamış mezar taşları arasında elindeki buhurdanlıkla tütsüler savuran siyahlar içindeki papazı hatırlıyordu mezarlıkta. Anne ve babası şimdikinden daha gençti o zamanlar ve her ikisinin de gözleri ağlamaktan şişmişti. Köyün bütün insanları oradaydı. Dualar ediliyor, kilise papazı insanları kutsuyor ve Tamara toprağa veriliyordu. Tamara'nın mezarını önce kürek kürek atılan kara topraklar, sonra bembeyaz karlar kapatıyordu. Ve bu kar örtüsü geniş bir yorgan gibi ninesinin masallarını da alıp götürüyordu.

Tüm bu düşüncelerden önünden fırlayan koca bir patkanı görünce sıyrıldı. Büyük fare yine çok hızlı hareket etmiş ve kurtulmayı başarmıştı. Un çuvallarını delmeleri Amca Dimon'u kim bilir ne çok sinirlendirecekti. Ama Amca Dimon Kars meyhanelerinde tüm bunlardan habersiz, çakırkeyifken şimdi çok mutlu olmalıydı. Ruslan, yan yatmış şarap fıçıları ve pekmez küplerinin arasından geçti. Tavandan sarkan örümcek ağlarını saçlarında ve yüzünde hissettiğinde ürperdi. Eliyle ağları çekip kopardığında burnunda keskin bir toz ve küf kokusu kaldı. Taş duvardaki gözü fark etti birden. Eski bir pencereydi burası. Gölden esen sert rüzgârlardan korunmak için taşlarla örülmüştü. İçerisi oldukça loştu. Cebinden çıkardığı çırayı tutuşturmaya çalıştı ancak başaramadı, cebindeki kibritler ıslaktı. Pencereye yaklaşırken gözleri sevinçle parladı. Gözlerine inanamadı. Duvardaki çividekı karaltının deri patenlere ait olduğundan emindi.

Sevinçle dışarı çıktı. Elindeki iki pateni giymek için üzerinde kar birikmiş bir kayanın üzerine oturdu. Biriken karlardan göldeki kayık kadar; ılgın ağaçları, şeytan mumları ve kındıralar da nasibini almış, karların ağırlığına dayanamayarak boyunlarını eğmişlerdi. Sol ayağındaki paten ayağına iyi oturmuyordu, giymek için zorlandı. Birden ne olduysa elinde bir acı hissetti ve karlar üzerindeki kan damlalarını gördü. Elini kesmişti. Parmağını emdi, ağzına tuzlu, demirsi bir tat geldi. Kan görmeye dayanamazdı, ayaklarını ileri geri yaparak yerdeki kan izlerini karlarla kapattı.

Gölün üstünde kuşlar kanat çırparken Ruslan tüm sıkıntılarını unuttu. Buz tutmuş lagünde daireler çizerek kaydı. Bir süre sonra

ayakları onu daha ileriye taşıdı. Gölün ortalarında önünden kuş sürüleri havalandılar. Buzun üzerinde Eskimolar gibi delikler açarak sazan avlayan Pekreşen köylüleriyle selamlaştı. Onlara Türkçe selam verdi. Yorulmuştu ve çok terlemişti. Hem bu defa sağ paten de ayağını iyice sıkmıştı. Güneye doğru karlar üzerinde ses çıkartarak gırç gırç kaydı. Ruslan, gölün üzerinde zarif bir kuğu gibi süzülüyordu; kollarını iki yana açarak bir deniz gibi dalgalanıyor ve gözlerini kapatarak sonsuz hayallere dalıyordu. Bazen de ninesinden dinlediği; Don Nehri kıyılarında dörtnala koşan atların üzerinde Çar'a karşı savaşan cesur Kazaklar gibi coşkun hissediyordu kendini…

Gözlerini açtığında göldeki her şey kararmaya başlamıştı. Tekrar lagüne girdiğinde yavaşladı; etrafında daireler çizerek ve gözlerini dinlendirerek derin derin nefes aldı. Karda uzun süre dolaşmak gözlerini alıyordu. Gözlerinin altına neden biraz kül sürmemişti ki! Neyse ki değirmen kanadı görünmüştü ve az ileride de sazlıklar ve şeytan mumları başlamıştı. Zaman donmuş gibiydi ve her şey saplandığı yerde duruyordu.

Endişeliydi. Kars'ın ayazında korkuyla terlemişti. Amca Dimon dönmüş müydü yoksa? Bir yandan da kendini teselli etmeye çalışıyordu. Bu saatten sonra nasıl dönsündü! Değirmene doğru baktığında korkuyla irkildi. İçi sıcacık oldu birden, gözlerine inanamadı. Amca Dimon'un doru atı kapıdaydı ve önüne konan kuru otları yiyordu. Değirmenin kapısı açıktı. Ruslan'ın gözleri atın üzerine takılmıştı; tam bu sırada Amca Dimon değirmenin kapısından dışarı fırlamıştı.

"Seni sahtekâr. Nerdesin sen?"

"…"

"Sana diyorum nerde kaldın deyyus!"

"İşimi bitirince biraz paten kaydım efendim."

"Paten mi kaydın? Paten kaymayı yasaklamamış mıydım ben sana?"

Konuşurken Amca Dimon sendeleyen gövdesiyle adım adım ona doğru yaklaşıyordu. Ruslan olduğu yerde mıh gibi kalakalmıştı.

"Sana diyorum, değirmeni niye boş bıraktın?"

"İnanın bugün hiç kimse gelmedi efendim."

"Kimse gelmemişmiş! Seni haylaz, seni hergele!"

"…"